কণ্ঠমালা।

কলিকাতা হিন্দুবিদ্যালয়স্থ ভূতপূর্ব্ব প্রধান সংস্কৃতাধ্যাপকেন

শ্রীরামানুজ বিদ্যার্ণবেন গ্রথিতা।

খলিসানী-রত্নাকর-রত্নভূত বিদ্যোৎসাহিবর-

শ্রীদ্বিজেন্দ্রনাথ বসু

-সাহায্যেন প্রকাশিতা।

৩৮।২ ভবানীচরণ দত্তের ষ্ট্রীটস্থ ইলেক্‌ট্রোমেসিনযন্ত্রে

শ্রীনটবর চক্রবর্ত্তিনা মুদ্রিতাচ।

১৩২৮ সাল।

Adya Ch. Bhattacharyya.
Bhatpara.

कण्ठमाला।

जगन्नाथाष्टकम्।

कृपासिन्धुः सिन्धोस्तटनिकटनीलाचलदरी-
कृतावासः साक्षाद्भुवनवसतिर्मोयिषु कृती।
सुविज्ञातो बन्धुर्गतिरहितदीनाश्रितनृणां
जगन्नाथो नाथो भवतु भवपाथोधितरणे॥ १

अयस्कान्तो लौहं सविधगतमाकर्षति परं
सुदूरादाराद्वा सममपि विभुर्यो हि सततम्।
स्त्रियो बालान् वृद्धानपि च तरुणान् कर्षति स मे
जगन्नाथो नाथो भवतु भवपाथोधितरणे॥ २

अगण्यैः पुण्यैर्यो बहुविधजनस्थानमिलितै-
रसंख्यातैर्मर्त्यैः प्रतिनिमिषमालोक्यत इह।
पुरी यस्योत्तारैर्जयति जयशब्दैः स खलु मे
जगन्नाथो नाथो भवतु भवपाथोधितरणे॥ ३

गदापाणिर्लीलाप्लुतजलनिधिर्मोदतिरसौ
वसन् दक्षद्वारे विकृतमुखकर्णं स्थगयति।
पयोधेश्चापत्यं विशति न ततो यत्पुरमसौ
जगन्नाथो नाथो भवतु भवपाथोधितरणे॥ ४

सुभव्ये वा यस्योत्तरमणिगृहे राजति रमा-
रुणस्तम्भो रम्योपलविरचितो द्वारि पुरतः।
गृहे कोणे दक्षे लसति विमला शक्तिरमला
जगन्नाथो नाथो भवतु भवपाथोधितरणे॥ ५

सुभद्रासंयुक्तः सहजबलभद्रेण मिलितो
नवां लीलां कामप्यभिनयति यो रत्नरचिताम् ।
अलंकुर्व्वन् वेदिं वसति स जगन्मोहनवपु-
र्जगन्नाथो नाथो भवतु भवपाथोधितरणे ॥ ६
अहस्तोऽप्यापन्नान् शरणमपि गृह्णात्यचरणः
पुरो भक्तानां यो व्रजति गतकर्णोऽपि करुणम् ।
तदावेद्यं सद्यः कलयति परं ब्रह्म सहि मे
जगन्नाथो नाथो भवतु भवपाथोधितरणे ॥ ७
निरुन्धन् पन्थानं यमभवनयानं तनुभृतां
स्थितो दृष्टो मुक्तिं वितरितुमना जीवसदयः ।
चिदानन्दो योऽसौ विहरति हरिर्मेऽगुणमयो
जगन्नाथो नाथो भवतु भवपाथोधितरणे ॥ ८

पुराश्लोकौ ।

यथैवाराद्धाराम्निधिरनवधिर्भाति सुमहान्
जगन्नाथः श्रीमान् विभुरपि तथा राजतितराम् ।
तथा प्रासादोऽभ्रंलिहशिखसुशिल्पोपघटितो
विभाति द्रष्टारं कमिह महिमा नो वरयति ॥ १
तथाह्येतत् क्षेत्रं परमपुरुषेणाविरहितं
गतानां मर्त्त्यानां नहि खलु भिदा वर्णघटिता ।
द्विजः शूद्रस्पृष्टं तदितरजनेनाप्युपहृतं
सुखेनान्नं भुङ्क्ते ऽविकृतवदनः शास्त्रनियतः ॥ २

नृसिंहाष्टकम् ।

मदेकशरण प्रभो करुणया हरे पाहि मां
वदन्तमिति दैत्यजं रहसि पातुकामः स्वयम् ।
खगेन्द्रमधिरुह्य योद्‌धुतमुवाह सिंहाचलं
स्वभक्तजनरक्षकं तमनिशं नृसिंहं भजे ॥ १

त्वदङ्घ्रिकमलेक्षणं क्षणमृते नचाहं सहे
यतः क्वचन वर्त्तितुं तदनुकम्पयात्रोष्यताम् ।
अनेन वपुषार्थितो य इति तेन तत्र स्थितः
स्वभक्तजनरक्षकं तमनिशं नृसिंहं भजे ॥ २

सुतीक्ष्णदशनच्छटाच्छुरितदीप्तनेत्रज्वल-
च्छिरालविकटाननो ग्रसितुमुद्यतो यो जगत् ।
विपाटनपटूत्कटाक्षतिनखैश्चतुर्भिर्भुजैः
स्वभक्तजनरक्षकं तमनिशं नृसिंहं भजे ॥ ३

हिरण्यकशिपुः पुरा प्रबलदैत्यराजः सुरा-
नवाधत रतं हरौ निजसुतञ्च प्रह्लादकम् ।
नृकेशरितनुर्ध्रुता स निहतो नखैर्दारितः
स्वभक्तजनरक्षकं तमनिशं नृसिंहं भजे ॥ ४

परस्वमिति योऽन्यथा नह्वि चकार पादोत्तरं
परार्द्धमितरार्द्धकं हरिसमं व्यधात् स्वं तनोः ।
धराभरहृतेः कृते क्रियत एवमात्मात्मना
स्वभक्तजनरक्षकं तमनिशं नृसिंहं भजे ॥ ५

सुरम्यमणिमन्दिरे रुचिररत्नसिंहासने
अपूर्व्व इव केशरी नरहरिर्गुहां यः श्रितः ।
विराजति रिपुञ्जयः क्षितिधरेन्द्रमुद्द्योतयन्
स्वभक्तजनरक्षकं तमनिशं नृसिंहं भजे ॥ ६

यत्रान्निमझरीझरद्विमलवारि भूभृत्तटे
सुसेव्यतरुमण्डितोपलनिबद्धसोपानके ।
दरीचरद्धरिश्वरत्यचलभक्तितो यन्वित:
स्वभक्तजनरक्षकं तमनिशं नृसिंहं भजे ॥ ७
चराचरगुरु: पर: परमपूरुषो यो मत:
श्रियं समुचितां ददात्यपि निहन्ति सर्वापद: ।
यथोचितमुपासितोऽवितथधर्म्मसंस्थापक:
स्वभक्तजनरक्षकं तमनिशं नृसिंहं भजे ॥ ८

भूवनेश्वराष्टम् ।

यवनपीड़नचिह्नधरामर-
प्रतिकृतीकृतसन्मणिमन्दिरे ।
अविकृतं विलसन्तमनश्वरं
स्मरहरं स्मर रे भुवनेश्वरम् ॥ १
त्रिपथगान्वित एव विमुक्तिद
इति कथां प्रसजन्निव तां त्यजन् ।
लसति योऽन्नदया सह मुक्तये
स्मरहरं स्मर तं भुवनेश्वरम् ॥ २
अतुलमन्दिरमन्यदथान्वदा—
वसति वामचरी शिवसुन्दरी ।
हसति यस्य निरङ्कतया विभो:
स्मरहरं स्मर तं भुवनेश्वरम् ॥ ३
उपलचत्वरवप्रसुमन्दिरे
विहसितस्य पुरस्य सुतोरणे ।
वसति यस्य सुतोऽपि च विघ्नहा
स्मरहरं स्मर तं भुवनेश्वरम् ॥ ४

पुररिपुस्तपसा परितोषितो
वरमदात् किल काश्यधिपाय यः।
निजसहायककृष्णजयात्मकं
स्मरहरं स्मर तं भुवनेश्वरम् ॥ ५
अभिययौ स च कृष्णमुपासिता-
हृतनिजास्त्रमहत्त्ववरं शिवात्।
स च हतश्च जितो य इहागतः
स्मरहरं स्मर तं भुवनेश्वरम् ॥ ६
किमिदमस्य हरेर्न हि बुध्यते
पररहस्यममुष्य हरस्य वा।
क्वचिदनेन स तेन जितोऽप्ययं
स्मरहरं स्मर तं भुवनेश्वरम् ॥ ७
हरिहरप्रकृतिर्न पृथक् पुन-
र्भवति प्रत्ययतः खलु तद्विदा।
स तु हरिर्हि य एव हरः स्मृतो
हरिहरं स्मर तं भुवनेश्वरम् ॥ ८

श्रीरामाष्टकम्।

धरां भाराक्रान्तां प्रबलपिशिताशां परिकरै-
र्निरीक्ष्यात्मानं यः सकलगुणसम्पद्विलसितम्।
चतुर्धा कृत्वावातरदिह विभुस्तापनकुले
कृपारामो रामो भवतु न स वामो मयि पुनः ॥ १
गदां शङ्खं चक्रं कमलमथ बिभ्रद्युगकरैः
स्वयं गर्भं विष्णुर्विशति सुमुखः कौस्तुभधरः।
वपुः स्वप्ने योऽदर्शयदिति निजं कोशलभुवे
कृपारामो रामो भवतु न स वामो मयि पुनः ॥ २

अहो बाल्यं येन च्चपितमुपनीतेन यमिना
वशिष्ठेनोत्कर्षाकरकुशिकसूनोर्व्यतिकरात् ।
परा शक्तिर्लब्धा मखरिपुवधाच्चापदलनात्
कृपारामो रामो भवतु न स वामो मयि पुनः ॥ ३
अनासक्तो भुक्त्वा गृहजसुखमब्दैः कतिपयैः
पितुः सत्यात्त्यक्त्वा पतितमभिषेकोत्सवमपि ।
य आदिष्टः कष्टं वनमनुजदारैः सह ययौ
कृपारामो रामो भवतु न स वामो मयि पुनः ॥ ४
अगस्त्याद्याः सर्व्वे मुनय इह यं विष्णुमभयं
समायातं मत्वा मुदितगतचिन्ताः समभवन् ।
श्रिता येन स्वार्थोचितनटकुटिः पञ्चवटिका
कृपारामो रामो भवतु न स वामो मयि पुनः ॥ ५
स्वसुर्वैरूप्यं स्वश्रिय इति विदन् लक्ष्मणकृतं
प्रमत्तो लङ्केशः कनकमृगमायाहृतमतिः ।
हरन् कान्तां यस्य स्वगलवधरज्जुं समसृजत्
कृपारामो रामो भवतु न स वामो मयि पुनः ॥ ६
प्रियाशोको यस्य क्षुभितमकरोत् काननमलं
विमुग्धस्येवाब्धौ कपिप्रतिसखः सेतुमथ यः ।
विधाय घ्नन् पापं युधि सगणसेनामुदधरत्
कृपारामो रामो भवतु न स वामो मयि पुनः ॥ ७
परावृत्यायोध्यां स्वकरधृतदण्डो जनधनः
स्फुरद्गर्भां शुद्धामपि जनकजां यस्तृणमिव ।
विसृज्योपादिच्चन्नृपचरितरत्नं जगदिदं
कृपारामो रामो भवतु न स वामो मयि पुनः ॥ ८

वृन्दावनचन्द्राष्टकम्।

नमामि वृन्दावनचन्द्रमुज्ज्वलं
सुवर्ण-केयूर-किरीटहारिणम्।
प्रभामहद्भिः किरणैः स्वदेहजै-
र्दिशोऽभिवर्षन्तमिवामृतद्रवैः॥ १
भजामि मूर्द्ध्ना प्रणतेन पादयोः
सुरापगासम्भवयोः शरण्ययोः।
ध्वजाङ्कुशाद्यैरुपशोभिनोस्तयो-
स्तमेव योगीशमहेशमायिनम्॥ २
शृणोमि तन्नाम प्रतिक्षणं मुदा
श्रुतिद्वयेनान्यपरत्वगामिना।
विकारशून्यं मधुरास्पदं परं
पुनर्भवक्लेशनिवृत्तिकारणम्॥ ३
दृशा वहिः स्वैर्विषयैर्विमुक्तया
पिवामि तद्रूपमनिन्द्यसुन्दरम्।
चिराद्विकाशि त्रिजगद्विसारि
प्रियातिथिं प्रेमिकचक्षुषोश्चिरम्॥ ४
तमेव जिघ्रामि सदा स्वनासिका-
पुटेन सौगन्धनिदानमक्षयम्।
अशेषवस्तुप्रभवं गुणाकरं
परात्परं पारमपारसंसृतेः॥ ५
अतर्पितः षड्रससेवयानया
तमेव नित्यं रसयामि जिह्वया।
रसाश्रयं रासरसज्ञमक्षरं
गुणत्रयातीतमतीतवैभवम्॥ ६

स्पृशामि सर्व्वावयवस्पृशा त्वचा
त्रितापतापैर्ज्वलितोऽतिदारुणम्।
भवस्तुतं स्पर्शसुखं सुखाकरं
सनातनानन्दनिधिं सुशीतलम्॥ ७
चरामि तत्सेवनमन्तरात्मना
बहिश्चरैरेष कृतीन्द्रियैरपि।
करोमि कर्म्माण्यपि तेन नोदितो
न मे ह्यहं तस्य गतोऽस्मि वश्यताम्॥

शिवाष्टकम्।

निरयोग्रभयच्छिदशुभ्रजटं
शशिखण्डविमण्डितभालतटम्।
कटिशोभितचर्म्मविचित्रपटं
प्रणमामि भवं भवभीतिहरम्॥ १
अहिराजविराजितकण्ठवरं
हृतदक्षप्रजापतिगर्व्वभरम्।
निजनिन्दकपद्मजदण्डकरं
प्रणमामि भवं भवभीतिहरम्॥ २
अभयञ्च वरं परशुञ्च मृगं
करवारिरुहैर्दधतं विमलम्।
वृषवाहनमन्मथदर्पहरं
प्रणमामि भवं भवभीतिहरम्॥ ३
प्रमथाधिपतिं शरणागतिं
विधिविष्णुमुखैः कृतनित्यनुतिम्।
तमसः परतोऽपि च तस्य पतिं
प्रणमामि भवं भवभीतिहरम्॥ ४

त्रिपुरान्तकमन्धकदैत्यरिपुं
विमलाम्बुरुहासनमीड्यतमम् ।
नयनत्रितयान्वितपञ्चमुखं
प्रणमामि भवं भवभीतिहरम् ॥ ५

जगदन्तमनन्तमनादिपरं
गिरिजाञ्चितवामशरीरधरम् ।
रजताचलसन्निभशुभ्रतनुं
प्रणमामि भवं भवभीतिहरम् ॥ ६

गललम्बितमञ्जुलमच्छगुणं
वहमानममायिनमीश्वरम् ।
निजमूर्द्धनि निर्ज्ज रसिन्धुधरं
प्रणमामि भवं भवभीतिहरम् ॥ ७

विधिवद्विहिता ! तये सुफलं
ददतं सुचिरं प्रियबिल्वदलम् ।
गुणजालमतीतमखण्डकलं
प्रणमामि भवं भवभीतिहरम् ॥ ८

दुर्गाष्टकम् ।

उमां भीमकामामपर्णांसवर्णां
स्वयं सर्व्वसिद्धिप्रदामात्मयोनिम् ।
चिदानन्दरूपां स्मरामि स्मरारे
र्भवालम्बहेतुं भवत्राणसेतुम् ॥ १

विरिञ्चयादिदेवैः सदा वन्द्यमानां
महायोगिसिद्धै र्हृदि ध्यायमानाम् ।

शिवां शान्तिभूमिं भजामि प्रजाना
मभव्यप्रणाशं स्मृतां साधयन्तीम् ॥ २
पतिं स्वं विगीतं स्वपित्रा निशम्य
पतिप्रेमरोधाद्विसृष्टस्वजीवाम् ।
पुरा दक्षयज्ञे सतीमङ्गसृष्ट—
त्रिलोकीशरण्यां धरण्यां प्रपद्ये ॥ ३
कदाचिन्मृगेन्द्रे कदाचिन्नवेन्द्रे
कदाचिच्छ्मशाने कदाचिच्छिवाङ्के ।
कदाचिन्नृपार्हास्तरे वध्यभूमौ
कदाचिन्निषण्णामभिन्नां भजे ताम् ॥ ४
क्वचिन्मुक्तकेशां क्वचिद्भीमवेशां
वराभीतिहस्तां क्वचिच्छिन्नमस्ताम् ।
क्वचिद्राजराजेश्वरीं षोडशीं वा
श्रयेऽहं वरेण्यां महापुण्यगम्याम् ॥ ५
महाघोररावां महामेघनीलां
महादैत्यसङ्घोग्रचण्डां प्रचण्डाम् ।
महाखड्गहस्तां विवस्त्रां शवस्थां
नृमुण्डस्रजं धारयन्तीं नमामि ॥ ६
त्रितापोपशान्त्यै कृताराधनानां
त्रितापं हरन्तीं सुधामोत्सृजन्तीम् ।
त्रिनेत्रां स्वमौलौ सुधारश्मिखण्डं
वहन्तीं भजे तां तमःखण्डयन्तीम् ॥ ७
न मन्त्रै र्न यज्ञै र्न होमै र्न दानैः
सुगम्यामगम्यां परं भक्तिगम्याम् ।
विपन्नप्रपन्नाभये मुक्तहस्तां
नमस्यामि देवीं सुदृढभक्तिनम्रः ॥ ८

गुरुदासाष्टकम्।

संसर्गतो दासपदस्य सद्यो
मातापि काली लघुतां प्रपेदे।
आश्चर्य्यमेतद् गुरुदास! दास-
सङ्गादभङ्गा गुरुता तवास्ते॥ १
प्रभुत्वदासत्वविलोपभीते-
य वैष्णवानां हृदि भाव इष्टः।
तमाश्रितस्त्वञ्च गुरोर्गुरुत्वं
स्वस्यापि दास्यं न विहत्य भासि॥ २
विनम्रधुर्य्येण त्वणाच्च नीच-
म्मन्येन धन्येन हि पुण्यभाजा।
विद्वत्तमेनात्र तमःप्रधाने
युगे त्वया सत्त्वमयी महीयम्॥ ३
स्वधर्म्मनिष्ठेन पवित्रचारिणा
कुलस्य देशस्य च पुण्यकेतुना।
अनन्तविद्योज्ज्वलरत्नसिन्धुना
त्वया वयं पूततमाश्च भूषिताः॥ ४
विद्यालयं हिन्दूतिशब्दपूर्व्वं
समागतस्त्वं परिदर्शनाय।
यौ विश्ववद् यंश्रममक्लमेन
प्रत्यग्रहीस्तेन विमोहिताः स्मः॥ ५
अहो पटुत्वं तव सौम्य! सर्व्व-
विद्यासु हृद्यासु परापरासु।
येनास्मदीयापि विवेकबुद्धि-
र्निद्राति भद्राश्रितवन्ध्यमुद्रा॥ ६

नन्वार्य्य ! कार्य्यवशगः सकलोऽपि जीव-
स्तत् कं त्वमत्र सुगृहीतजनुः स जीवः
नोचेत् स्थिरामरगुरुत्वमिदं कथं ते
नूनं स एव परिभासि चिरञ्च जीव ॥ ७

आशीर्मम्मैषा न निराशिषस्ते
स्तुतिर्न सत्यस्य कथा कुतः सा ।
अतः स्वरूपोक्तिपुरः सरीयं
प्रगृह्यतां याचितिरीश्वराग्रे ॥ ८

ডেলি প্যাসেঞ্জার।

আমরা ডেলি প্যাসেঞ্জার ॥ ১
পেটের দায়ে চাকরি তরে (আমাদের) ছুটাছুটি সার ॥ ২
ঘরে রুগ্ন সুত দারা
যাতনায় অস্থির তারা
সকালবেলায় উঁকি মারা
(আনি) রাতেতে ডাক্তার।
হাঁসপাতালে পাঠাইনা যে—ইহাই চমৎকার ॥ ৩
হর্ষরোল আর্ত্তরব
পশেনা কাণে ওসব
বিসর্জ্জি মায়া উৎসব
(আমরা) চাকরিই ভাবি সার।
এমনি স্থূলচর্ম্মে মোড়া অদ্ভুত গণ্ডার ॥ ৪

সমাজের না ধার ধারি
দেশের দশা নাহি স্মরি
আপন পর না মনে করি
(আমরা) নির্গুণ নিরাকার।
চাকরিই কেবল দেখি ভবে সুখের মূলাধার ॥ ৫
শীত বাত বুকে করি
ঝড় বৃষ্টি মাথায় ধরি
বাজ বিদ্যুতেও নাহি ডরি
(আমরা) পুরুষ অবতার।
ক্রৌঞ্জি, বোথা, বোনাপার্টি মোদের কাছে ছার ॥ ৬
ঘড়ি দেখে শৌচে যাই
ঘড়ি দেখে স্নানে ধাই
ঘড়ি ধরে তুলি হাই
(আমাদের) ঘড়িই জীবনসার।
ঘড়ি বিনা চতুর্দ্দিক্ দেখি অন্ধকার ॥ ৭
ঘড়ি ধরে জপ ধরি
তা-না-না-না করি সারি
ভাতে ভাতে পেট পূরি
(আমাদের) নিত্য এ ব্যাপার।
কদাচিৎ যুটে ভাগ্যে ডাল, ভাজা আর ॥৮
তাম্বুল সম্বল করি
দুই একটা গালে ভরি
ফরসা জামা কাপড় পরি
(হই) গৃহের বাহার।
দেখি কেহ হিংসায় মরে, কেহ দেয় ধিক্কার ॥০
বোতাম দিতে দিতে ছুট

পেট করে ভুট ভুট
তামাক বদলে চুরুট
(আমরা) করি ব্যবহার।
টান্‌লে তামাক হয় পাছে ট্রেণ ধরা ভার ॥ ১০
(পথে) দেখা হলে কারো সনে
চলন বন্ধ করিনে
দুই একটা আলাপনে
(আমরা) রাখি শিষ্টাচার।
কখন বা তাহাও হয় ঘটে উঠা ভার ॥ ১১
(আমাদের) শিগন্যালের পাখায় আঁখি
পিছনে কেউ আছে নাকি
মারি উঁকি, ঘড়িও দেখি
(যাই) ষ্টেসনের ধার।
ক্ষণেকের ভিতরেতে প্লাটফরম গুলজার ॥ ১২
দেখ্‌তে দেখ্‌তে ট্রেণ এল
হুড়াহুড়ি পড়ে গেল
নামল উঠল ট্রেণ ছাড়ল
প্লাটফরম ক্লিয়ার।
মিললে ট্রেণ উঠি নৈলে বিষাদে আঁধার ॥ ১৩
ঝাড়ন কাগচ পাতি
কোণ পেলে হৃষ্ট অতি
নৈলে বসি যথামতি
(আমরা) করিনা বিচার।
মনে ভাবি আজ শ্রীহরি করিলেন উদ্ধার ॥ ১৪
হেলান দিয়ে দম ছাড়ি
বই দেখি কাগচ পড়ি

হাসি খুসি রঙ্গ ধরি
(ট্রেণে) মজলিস অপার।
ট্রাভলিং টোল, তামাক পার্টি, চলে তাসের ও ব্যাপার ॥ ১৫
বগুলা ট্রেণসুন্দরী
অফিসার বুকে করি
সব ষ্টেসনে নাহি ধরি
চলে শুদ্ধাচার।
মাঝে মাঝে জ্বালায় কেবল টিকিটচেকার ॥ ১৬
মজলিস ভাঙ্গিবার মূল
কেনাল জংসনের পুল
ঝম ঝমিয়ে কর্ণশূল
দেয় ইস্তাহার।
জাগো, রঙ্গ রাখো, এলো সময় নামিবার ॥ ১৬
অমনি সজাগ হই
সব লীলা সাঙ্গ দিই
মৃদুগতি ট্রেণ যেই
(হয়) বেলেঘাটা পার।
ঝাড়ন কাগচ গুটিয়া লই করিতে সুসার ॥১৭
শিয়ালদায় ট্রেণ পৌঁছিল
কুলি ঝাঁকে ঝাঁকে এল
মিছামিছি ফুকরে গেল
(আমরা) করিগো আবার।
কভু বড়, কভু ছোট প্লাটফরম বাহার ॥১৯
ছত্র ভঙ্গ দিয়া চলি
তাড়াতাড়ি যাব বলি
গেটের কাছে ঠেলাঠেলি।

ঝঞ্ঝাট-অপার।

টিকিট চেকেনিলে যাই যথাস্থানে যার ॥ ২০

চলন্ত ট্রেণেতে চেক

শিয়ালদার গেটে চেক

যেতে চেক-আসতে চেক

(মহা) ধুম পরীক্ষার।

পয়সা নিয়ে এমনতর দেখেছ ব্যাভার ? ॥ ২১

আমাদের ব্যবসাদারে

পান তামাকে খাতির করে

এরা ভুললে টিকিট আদায় করে

ফাইন ও ফেয়ার।

মাঝে মাঝে লোক চাপায় নিশ্বাস ফেলা ভার ॥ ২২

ভট্টপল্লী গাথা।

জয় জয় জয় ধ্বনি মিউনিসিপাল রাণী

ভাটপাড়া ! তোর রায় বাহাদুর-ভাইস চেয়ারম্যান শুনি ॥ ১

ব্রজের গোপাল সে যে মথুরার রাজা সেজে

ডঙ্কা মেরে উড়ায় ধ্বজা সাবাস বাখানি ॥ ২

(তোর) জগদ্দল কাঁকনাড়া ছিল বাঁশঝাড়ে বেড়া

(তথায়) বাজার, কুঠী, মেড়ুয়া বস্তি, কলঘর চিমনি ॥ ৩

(তোর) বাঁশ যোগাত যারা এখনও যোগায় তারা

তবে কিছু প্রভেদ আছে বুঝে যারা জ্ঞানী ॥ ৪

(তোর) দুলে মুচি পাড়া ও গায়রহ নাড়া

হাসছে কেউ বা কাঁদছে স্মরি বিধাতার লেখনী ॥ ৫

(তোর) ছিল মোকামতলা শুনতাম কুক্কুট গলা
খুব সকালে, তার বদলে কলের বাঁশী শুনি ॥ ৬
(আবার) রেলওয়ে কোম্পানি গ্রামের পূর্ব্বধার খানি
গ্রাস করেছে,—বাস্তুচ্যুত ইতর ভদ্র প্রাণী ॥ ৭
(তাদের) অনেকে নিরাশ্রয় পেয়েছে আশ্রয়
কেউ বা কষ্টে, কেউ বা পাড়ি দিয়াছে তখনি ॥ ৮
(তোর) গেট দুটি যাবার হয়ে রেল পার
বাগানে বা মাঠে, বন্ধ করি কোম্পানী ॥ ৯
উচ্চ লৌহ পুল বেশ সুন্দর শূল
মানুষপক্ষে যাতায়াতের দিয়াছে নির্ম্মাণি ॥ ১০
(কিন্তু) মাঠের শস্য ভার গ্রামে আনিবার,
গরু বাছুর গতায়াতের ; মাথায় অশনি ॥ ১১
আবার—অবাধ ট্রফিক তরে ইষ্টেসন ধারে
ওভারব্রিজ সুসজ্জিত শোভে কণ্ঠমণি ॥ ১২
একে কলের ঠেলা রেলওয়ের জ্বালা
চাপে চাপে সাবেক গ্রামটি তাল সাল ইদানী ॥ ১৩
(তোর) হাট, বাজার অদ্ভুত মেড়ুয়া মহাভুত
কেনা বেচা প্রায়ই করে মুখে হিন্দী বাণী ॥ ১৪
(এদের) কেলায় বড় ঝোঁক, আক মূলাতেও চোক
শাক, বরবটি, ধোঁদল, ধাড়স, সুধাস্রোতস্বিনী ॥ ১৫
(এরা) ওজন দরে চায়, বেগুণ শাক পাতায়
কৈ, খলিসা, শিঙ্গী, মাগুর, পাল্লায় পরিমাণি ॥ ১৬
(এরা) ছুটির বার পেলে ফিরে পালে পালে
দারুপিয়ে পথে,—ভাঁজি কুক্কুর রাগিণী ॥ ১৭
আবার—দলে দলে যায় অজ পাড়াগাঁয়
তরি তরকারি লেক্‌ড়ি টেক্‌ড়ি লুণ্ঠত করি আনি ॥ ১৮
(তোর) গৃহের দাস দাসী মিলেনাকো দেশী
রাজমিস্ত্রী, মুটে, মজুর, সব হিন্দুস্থানী ॥ ১৯

(তোর) স্নান পানের জল সেপ্টিক ট্যাঙ্কের মল
ভূষায় তেলে মিশি বহে গঙ্গা সুরধুনী ॥ ২০
(তোর) গাছ পাতা লতা নষ্টচিক্কণতা
কলের ধূমে ধূম্র এখন ফলেনা তেমনি ॥ ২২
(তোর) যত ঠাকুর ছেলে মূলাজোড়ে চলে
বই বগলে ঠাকুর টোলে, অপূর্ব্ব মিলনী ! ॥ ২২
(তোর) ছিল বহু টোল এখন শূন্য গোল
দু একখানা আছে বটে হ'য়ে ক্ষীণ প্রাণী ॥ ২৩
আবার ইতর ভদ্র ছেলে স্ব স্ব বৃত্তি ফেলে
সিগরেট্ গালে যাচ্ছে কলে দিন ও যামিনী ॥ ১৪
(তোর) নিত্য ঝাড়ুদার পথ করে পরিষ্কার
মাথা নাই তার মাথা ব্যথা ; প্রহসন গণি ॥ ২৫
(তোর) হচ্ছে পাকা ড্রেণ আছে গৌরী সেন
এমন অনেক রাস্তা আছে মাটিও পড়েনি ॥ ২৬
(তোর) অন্তরের শান্তি নাহিক একক্রান্তি
আপনা আপনি দলাদলি অগ্নিসন্দীপনী ॥ ২৭
(হ'ল) শান্তিপর্ব্ব শেষ চুরি ডাকাতিও বেশ
দাঙ্গা হাঙ্গামায় দিন কোন বিফল দেখিনি ॥ ২৮

रामगीतिः।

परमपुरुषमजलीलाविग्रहधारिणमीशमनीशम्।
वन्दे सुन्दरभूतवसुन्धरमाश्रितकोशलदेशम् ॥ १
रामचरणयुगममृतफलसुनगमाश्रय रे चलचेतः।
कुसुमात् कुसुमे षट्पद इवचेद्भ्रमितुं वाञ्छसिनेतः ॥ २
दुःशसुखघातक रघुकुलनायक रामचरणसरसीजे।
मुग्धहृदय मम मत्तमधुपसममुपविश मञ्जलराजे ॥ ३

विषमविषयरससुपरतिविरसं परिहर मानस दूरम्।
परिणतिसुरसं रामनाममधु पिवरे जीवनसारम्॥ ४
राजसि राघव सजलजलदइव तड़िदिव भाति च सीता।
मानसचातकममृतपिपासकमाशा निरवधि नीता॥ ५
रामनाम सुखमुन्निर रे मुख धूमनालिरिव धूमं।
श्रवणाम्बरमभिपूर्णं भूयात् तेन च तुष्यतु कामम्॥ ६
रामनाम परनामा भज वह्नु कर मम दच्चिणभूत।
स्पष्टं कथयेरन्तिमकाले याहि याहि यमदूत॥ ७
श्रवणसुसारं श्रुतिगतिपारं भवतरुमूलकुठारम्।
रामनाम हतरामानुज भज प्रक्षिप रासभभारम्॥ ८

GARLAND SONG,

বেহাগ—একতালা।

আজ দিইনু মালা গলে।
ও বরণীয় গলে, বড়গলায় বলি, আমরা ছাত্র মিলে।
গলা মালায় শোভে কি মালা গলায় শোভে, না বুঝি পড়েছি গোলে।
অভিনব "নাইট" উপাধি ভূষিত হেরি তোমায় হ'য়ে হরষে জড়িত
ছুইনু বরকণ্ঠ, ক্ষম অপরাধ, অভয় দিয়াছ বলে।
সরস্বতী তব কণ্ঠে বসতি তাই উপনাম ধর সরস্বতী
(তোমাতে) কত যে উপাধি আসে সাধি সাধি, নিজের কাজের ছলে
গিঁরি রুদ্ধ হ'তে কতনদীনদ বাহিরিয়া বহি নানা জনপদ
হইতেছে শেষে আপনি ধন্য সে মিশিয়া সাগর জলে।
আমাদের হিত করিছ সতত শিক্ষা সংস্কারে হ'য়ে দৃঢ়ব্রত
তোমা হেন সুতে এ বঙ্গ গর্ব্বিত প্রণমি চরণ তলে।

सरस्वत्यै नमः।

वाणीस्तुतिः।

खाम्वाज—काओयालि।

का त्वमखिलभुवमुज्ज्वलयसि तनुभासा जननि! निकामम्।
अधिसितपङ्कजमरुणचरणतलमादधतो मुनिरामम्॥
सितमाभरणं सितमपि वसनं श्वेतं मुक्ताहारम्।
श्वेतां वीणामसि विभ्राणा श्वेतं मलयजसारम्॥
ज्ञानशब्दमयरूपैर्विहरसि वितरसि गुणगरिमाणम्।
कर्म्मसु पाटवसञ्चितवैभवमोप्सितमपि वहु-मानम्॥
का त्वं मातर्हरसि तमस्ततिमन्तर्वहिरपि नित्यम्।
अहनि वह्निर्भां ग्लपयसि भानुं प्रभया परया सत्यम्॥
नयसि मनुजमिममरकभावं झगिह मरधर्म्माणम्।
अलमतिकुरुषे भुवनं पवसे तनुषे मिथ्याभानम्॥
अभिनवमतुलं सृजसि च रचसि लयमापयसि सुसारम्।
हासे शोके हर्षे दुःखे चिप्यसि नरमनिवारम्॥
ओमिति विदितं भगवति! वाणी त्वमसि परापरमूर्त्तिः।
सृष्टिस्थितिलयकारणभूता विधिहरिशङ्करशक्तिः॥
त्वमसि शरण्या त्रिभुवनधन्या सुरमुनिचारणसेव्या।
देवि! नमस्ते हतमतिरामानुज इह भूया भव्या॥

भारतसम्राजः श्रील श्रीयुक्त पञ्चमजर्ज नृपतेः

शुभाभिषेकजयगीतिः।

रागिणी भैरवी—झांपताल।

जय जय पञ्चम जर्ज नृपोत्तम जयति च महिषी मेरी
त्रिभुवनललनाभूषणकरुणा-वत्सलसिन्धुर्भूरि॥ १

जयति च दिल्लीनगरी सुन्दरजनुरिह सम्प्रति नूनम्।
भवदभिषेकं महितमहं या वक्षसि वहति सयत्नम्॥ २
दिष्ट्या-वर्द्धस इन्दुत्वषितयश एकस्त्वमधिस्वामी ;
दिक्पतिविभवो यस्या असि भो धन्या सेयं भूमी॥ ३।
पुण्य-सौम्यतनु-गङ्गा-यमुना-रेवा-प्रभृतिविधौता।
सप्तकुलाचलहिमगिरिवेष्टितसागरपरिखायुक्ता॥ ४।
आर्त्तव-समुचित-मूल-पुष्प-फल-शस्य-समृद्धिसुनद्धा।
विहगनिनादित चन्द्रबिचित्रित-मृगकुलगोधन-ऋद्धा॥ ५।
कुङ्कुम-मृगमद-चन्दन-वीरण-मूला-मोदितमूर्त्तिः।
सुफला खनिला वारिजवहुला धातुभिरुज्ज्वल-कीर्त्तिः॥ ६
वर्णचतुष्टय-तदितर-नानाजातिभिराश्रितकाया।
धर्म्मपुरःसर कर्म्मसुतत्पर भक्त-प्रजाकुलप्राया॥ ७।
ज्ञानभाण्ड-वहुशास्त्र-महोज्ज्वल-रत्नसमुज्ज्वलवेशा।
दान-सत्य-नय-विनय-दयार्जव-धर्म्म-विपक्लिम-वेशा॥ ৮।
राम-युधिष्ठिर-सगर-भरतपरनृपशतपालितपूर्वा।
भवतु भवद्गुणसम्भृतशासनविधिना विस्मृतसर्वा॥ ৯।
विश्वनियन्ता जगतो गोप्ता हर्त्ता योऽयं प्रभुरपि धाता।
भक्तशरण्यः स खलु प्रसन्नः पायाद् वां चिरजीवनदाता॥ १०।

অভিষেক সঙ্গীত।

রাগিণী সুরট মোল্লার—একতালা।

আজ কি আনন্দ ভারতভূমে।
প্রাচীন দিল্লীনগরে হ'তেছে,
রাজ অভিষেক রাণী মেরী বামে।
কোথায় ইংলণ্ড কোথায় ভারত,
অভিষেক তরে রাজা সমাগত;

মহিষীর সনে; নৃপ কত শত
ঘিরেছে সম্ভ্রান্ত মনের আরামে।
এ দৃশ্য দেখেনি বহুদিন ধ'রে,
তাই সে ব্যথিত ভারত অন্তরে;
(আজ) অভিষিক্ত দেখি রাজদম্পতিরে;
হরষে বিবশা মরমে মরমে।
আমাদের সম্রাট জর্জ্জ পঞ্চম,
প্রতাপে তপন গুণে অনুপম,
কোন্ নারী বল রাণী মেরী সম
ঈশ্বরী প্রকৃতি পরিচিত নামে।
ব্রাহ্মণ ক্ষত্রিয় বৈশ্য শূদ্রগণ
আর যত জাতি করি সম্মিলন
ভক্তিপ্রেমক্ষেত্র ভারতের জন
সবে মত্ত হও রাজপ্রেমে।
গাওরে বিহঙ্গ মধুর তানে
নাচ শিখিকুল প্রফুল্লমনে
মৃদু গন্ধবহ বহ ক্ষণে ক্ষণে
রত হও সবে সেবায় ধরমে।
প্রতি দেবালয়ে কল্যাণ কামনা
করি বাজাইয়া মঙ্গল বাজনা
পূজা হোম-আদি দেব-আরাধনা
শরণ লওরে ধরম করমে।
এস সবে মিলি সম স্বর তুলি
যাচি পরমেশে করিয়া অঞ্জলি
দীর্ঘজীবী হউক দোঁহে ধরাধামে।

AN ADDRESS TO T. I. M's.

King & Emperor George V. and Queen & Empress Mary.

1. Victory to their Imperial Majesties—King George the Fifth whose brilliancy is like the divine's and Queen Mary, womanly virtue's choicest type.
2. Verily, to-day, the beautiful city of Delhi shines forth in grandeur and bears on her bosom the splendour and glory of your Imperial Majesties' Coronation.
3. Great indeed are your Imperial Majesties whose glory is envied by the Moon, blessed is this land of India and proud of her sovereign Lord—King George the Fifth who is mighty ever as the Guardian Deities of the Universe.
4. Bounded is she by the mighty ramp of the Himalayas, and girdled are her shores by the great sea laved is she by the Jamuna, lovely stream and Ganga, sacred among rivers.
5. Tunefully vocal are her forests with sweet notes of birds, splashed too with gorgeous hues glittering from the peacock's fans, and life in field and jungle everywhere abounds.
6. Fragrant are her groves with saffron, musk and sandal, gentle zephyrs fan her woods; fishes leap

in her rivers, gold, too and precious lurk within her, and spread her name abroad.

7. Within her dwell Brahmin and Kshatreya, Vaisya and Sudra, with them are men of varied race. and one and all, in ancient time and now are famed for loyalty and truth and love.

8. Her sacred lore, wherein is found the word of God and all the knowledge of man, is verily unto her as jewels in a glorious robe.

9. Rama and Judhishira, Sagar, and Bharata were mighty Kings of ancienf Ind, but who will even call them to mind. if King George the Fifth do but look graciously upon us.

10. May the Almighty Lord that shapes our destinies, creator, preserver and destroyer of Universe watch over the lives of the Emperor and Empress of Ind,

---

हरिद्वाराष्टकम्।

सन १३२२, आश्विन।

तुषाराद्रे र्बालां विमलचपलां क्रीड़नपरां
चलन्तीं सावेगं कुटिलकलनादां पतिमभि।
यदिद्रष्टुं वाञ्छा तव हृदय! गङ्गामभिमतां
हरिद्वारे पुण्ये परमरमणीये वस तदा॥ १
यदि स्नातुं स्वच्छे सकलकलुषद्राविणि शुभे
पयस्ये कान्ते च्छादनुजरिपुपादाब्जजनुषः।

अथान्तःशुद्धौ चेदभिलषसि पातुं तदमृतं
हरिद्वारे पुण्ये परमरमणीये वस तदा ॥ २
समीरं सम्भोक्तुं यदि तव तृषा शुद्धममलं
स्थिरत्वं वा श्रेयो गमयितुमिदं जीवनमपि ।
दिदृक्षा भद्राणामिह यदि जनाभीष्ट महतां
हरिद्वारे पुण्ये परमरमणीये वस तदा ॥ ३
मही पुण्या शून्या कलिजमलजालैर्विरहितम्
वियद्व्याधेर्बीजैरणुभिरपि वाष्पैश्च मलजैः ।
समत्या मत्वैवं गुणनिकरमीहा यदि हि ते
हरिद्वारे पुण्ये परमरमणीये वस तदा ॥ ४
द्रुमाश्छायास्निग्धाः फलकुसुमपत्रैः सुरुचिरा
यथाकाले शीर्णा यतय इव शीतातपसहाः ।
सुखं सेव्याः सेव्या हृदय इह ते यद्यभिमता
हरिद्वारे पुण्ये परमरमणीये वस तदा ॥ ५
अदीनास्ते मीना विमलसलिले बान्धवहृता
रमन्ते स्वच्छन्दं हरिजगति हिंसा विरहिते ।
विलोक्यैवं हिंसा यदि तव विहेयेति सुमतं
हरिद्वारे पुण्ये परमरमणीये वस तदा ॥ ६
विशुद्धस्वान्तानां परमपुरुषध्यानजमुदा
परीतानां सौम्याकृतिचरितभाजां हि महताम् ।
सतां सङ्गोऽभङ्गो यदि तव भवेदीप्सिततमो
हरिद्वारे पुण्ये परमरमणीये वस तदा ॥ ७
द्रवीभूतं ज्योतिस्तदमलिनसत्त्वं भगवत
इयं गङ्गागाङ्गाद्वहति विमला मोक्षसरणिः ।
यदीच्छा ते तर्त्तुं भवजलधिमन्विच्छ शरणं
हरिद्वारे पुण्ये परमरमणीये वस तदा ॥ ८

गङ्गाविषयकश्लोकाः ।

तापस्तापयतीह मां हि नितरां त्रेधास्थितः शोषयन्
तत् प्रालेयशिलोच्चयस्य तनये ! दीनः प्रपन्नोऽस्मि ते ।
शान्त्या ज्ञानबलेन शैत्यगुणतस्त्वं ज्ञानशान्तिप्रदे
तूर्णं दूरमलं नय स्वमहिमव्याप्तत्रिलोकान्तरे ॥ १
धन्योऽयं दिवसः शरीरमपि मे धन्यञ्च पुण्यास्पदं
वाध्यं जीवितमद्य जह्नुतनये ! जन्मापि मे सार्थकम् ।
यत् सायं दिवसीयकृत्यमखिलं सम्पाद्य भूयोगत-
स्तटेऽ सिद्धमहर्षिसेवितमिदं शान्तं त्रितापापहम् ॥ २
यातेऽस्तं द्युमणौ पतङ्गविहगाः सर्वेऽपि नीड़ाश्रया
विश्रब्धं क्षपयन्ति कालमभितस्तेभ्योऽभ्यसूया न मे ।
यद्वातास्तव भङ्गसङ्गशिशिरागङ्गे ! प्रदोषोदये
क्रीड़ानिर्भरदारार्भका इव हृदि क्रीड़न्ति खेदाय मे ॥ ३
लिप्तं सदा विषयपङ्कभरेण गाढं
क्वैव क्षमा त्रिपथगे ! त्वदृतेऽपहर्तुम्
त्वामाश्रये जननि ! दिव्यजलेन सर्व्वं
पङ्कं हृदो व्यपनयाशु निरस्य कम्पम् ॥ ४

कलिकालाष्टकम् ।

समायातः कालः कलिरहितकर्म्माग्रनयनः
करालास्यो लास्यप्रहितपदपातोद्धृतधरः ।
समन्तादुत्सर्पिस्वगणधृतकेतुर्जयघनो
ननु भ्रातश्चेतः कथय शरणं यामि कमिह ॥ १

गुरौ भक्तिः प्रेम प्रणयिनि सुते वत्सलरसो
दया दीने श्रद्धा विधिषु सुजने वा सुजनता ।
गतं सर्वं लोकास्तदपि च रसायां समरसा
ननु भ्रातश्चेतः कथय शरणं यामि कमिह ॥ २

गता विद्या विद्यातिमिर-निकरे चण्डकिरण-
स्तमो विष्वग् विश्वं स्थगयतितरां सान्द्रमलिनम् ।
प्रबोधो विश्रान्तः परमविषया भासनपरो
ननु भ्रातश्चेतः कथय शरणं यामि कमिह ॥ ३

क्व तल्लीनं शीलं कपिलकणभुग्गोतममनु-
प्रमुख्याप्तैर्धीरैर्जगति मतिगर्वप्रमथनैः ।
सदा जुष्टं पुष्टं बहुमतफलाभोगजननं
ननु भ्रातश्चेतः कथय शरणं यामि कमिह ॥ ४

महाघोरो रोगो विचरति बलादद्भुतचर-
श्चरैः स्वीयैः साकं क्षणनिहतगोमानुषशतः ।
पुरोग्रामः पल्ली पितृवनविडम्बोव सकलं
ननु भ्रातश्चेतः कथय शरणं यामि कमिह ॥ ५

महान् हाहानादोऽशनवसनहेतोः समुदितो
सुखे भद्राभद्रोभयविधनृणां व्यापकतया ।
परं मर्म्मच्छेदी स्पृशति गगनं कर्णपरुषो
ननु भ्रातश्चेतः कथय शरणं यामि कमिह ॥ ६

घृतं गव्यं हव्यं यदपि परमायुः श्रुतिगतं
दुरावापं तस्य प्रतिनिधिरहो माहिषमपि ।
वसामिश्रं दूष्यं हरि हरि जुगुप्सास्पदमिदं
ननु भ्रातश्चेतः कथय शरणं यामि कमिह ॥ ७

पयः पीयूषाभं निखिलबलवर्चोऽभिजनकं
दुरापं हाहन्त ! प्रतिनियततन्मूलहननात् ।

बहिःश्वेतं चान्तर्जलमयमपीदं न सुलभं
ननु भ्रान्तश्चेतः कथय शरणं यासि कमिह ॥ ८

भारतमातुर्द्वादशकम्।

वन्दे मातरमीशवासकवरीं शैलेन्द्रसन्मस्तकां
प्रज्ञानेत्रयुतां निसर्गमधुरां काश्मीरसीमन्तिनीम्।
हृद्यां दक्षिणदाक्षिणात्यहृदया वङ्गेन्दुशुभ्राननां
हृद्यां पञ्चनदैः सुबाहुमतुलां वन्दे भुवं मातरम् ॥ १
वन्दे मातरमर्चितामभिमतब्रह्मादिभिः सादरं
वेदैः साङ्गपदक्रमोपनिषदैर्मन्त्रर्षिमुख्यैः स्तुताम्।
बाल्मीकेः कविकुञ्जरस्य रचना-पीयूषधारास्तुति
श्रीरामायण-दिव्यचित्र-रुचिरां वन्दे भुवं मातरम् ॥ २
बन्दे मातरमक्षपादकपिलव्यासादिभिः सूरिभि-
श्चार्वाकादिमनीषिभिश्च नितरामुद्भासितां दर्शनैः।
चाणक्योशनआदिनीतिमुखरां संग्रामधर्मस्थली
महापुराज्ज्वलगौरवस्मृतिततिं वन्दे भुवं मातरम् ॥ ३
वन्दे मातरमष्टभिश्च दशभिः श्रीव्यासबीजोत्थितै-
श्चित्तग्राहिमहापुराणतरुभिच्छायामयैः सत्फलैः।
अन्यैश्चोपपुराणकैः सुरभितां भूभारहारव्रत—
श्रीकृष्णाद्यवतारभूमिममलां वन्दे भुवं मातरम् ॥ ४
वन्दे मातरमार्य्यभट्टकरखनालीलावतीजन्मदां
ज्योतिर्विंत्तिलकैर्वराहमिहिरश्रीब्रह्मगुप्तादिभिः।
निर्णीतग्रहतारकास्थितिगतिग्रामादिभिर्भूषितां
दृष्टादृष्टगिरा चमत्कृतधरां वन्दे भुवं मातरम ॥ ५

वन्दे मातरमेकधर्म्मजननीं स्वाचारलीलागृहं
कोषव्याकरणादिशब्दलहरीवैचित्र्यचित्रालयम्।
बाणश्रीभवभूतिभारवि-मुखैर्धन्यां कवीनां कुलैः
सद्वाचं कविकालिदासकृतिना वन्दे भुवं मातरम्॥ ६
वन्दे मातरमार्य्यभूमिमतुलायुर्वेदरङ्गालयं
संख्याया दशकोत्तरत्वसरणेः शिक्षैकदीक्षागुरुम्।
भीष्मद्रोणसुतां कृपप्रसविनीं कर्णार्ज्जुनाधिष्ठितां
गान्धर्वादिकलाविलासनिलयं वन्दे भुवं मातरम्॥ ७
वन्दे मातरमाश्रमादिविधिना सर्वैकशान्तिप्रदां
षड्भिः सर्व्वविलक्षणैश्चतुरसैः पूर्णप्रतीकान्विताम्।
द्वैताद्वैतविनिर्णयैकजननीं निर्व्वाणमार्गेश्वरीं
सर्वाश्चर्य्यमयीं गुणत्रयभुवं वन्दे भुवं मातरम्॥ ८
वन्दे मातरमादरादहरहः पुण्यं पयोमुञ्चतीं
कालिन्दी सुरनिम्नगादिभिरपां पूतप्रवाहैः परम्।
वल्लीगुल्ममहीरुहादिभिरथागणैर्भुजैर्दीक्षितां
साधुस्वादुफलादिसत्वविधितो वन्दे भुवं मातरम्॥ ९
वन्दे मातरमन्नदानसुमुखीं दीनार्त्तबन्धुं परम्।
रत्नावासमनन्तरत्नसुभगां संकल्पकल्पद्रुमम्।
सावित्रीं ललनाचरित्रचरमादर्शं तथारुन्धतीं
सीतां या सुषुवे च नैषधवधूं वन्दे भुवं मातरम्॥ १०
वन्दे मा रमुष्णशीतकिरणैरुद्भासितां द्यासितां
सूर्य्येण.थ निशाकरेण मलयश्वासेन संवीजिताम्।
फुल्लैः पुष्पकुलैः सुवासितदिशं गुञ्जद्भ्रमत्षट्पदा-
सुद्गीतां पिकपक्षिणां कलरवैर्वन्दे भुवं मातरम्॥ १२
वन्देमातरमानतः क्षितिरजो यस्याः सुवर्णायते
यस्या वारि सुधायते ननु नृणां तेजश्च चन्द्रायते।

वात: स्पर्शसुखो नभोऽप्यभिनवं पूर्वं तु यैर्मि श्रिता-
स्तां सर्वावयवैरनिन्द्यसुभगां वन्दे भुवं मातरम् ॥ १२

"कांठाल पाड़ा" रथयात्रायां सुविख्यात कविवरस्य वङ्किम चन्द्र
चट्टोपाध्यायस्य भवने श्रीभगवद्विग्रहस्य

श्रीश्रीराधावल्लभस्य तत्तद्वेशदर्शनेन श्लोका: ।

चित्तं येन समर्पितं मयि पुन: प्राणा: प्रतिष्ठापिता
इत्थं तं विदधामि धाम धरणावुच्चै: सुरत्नन् स्वयम् ।
भक्ताधीनहरिस्ततोऽजनि पुरद्वारे च दौवारिको
राज्ञी सा च रराज राजमुकुट नालङ्कृता राधिका ॥ १
अन्तर्यामितया चरामि हृदये सर्वस्य वेत्ताप्यहं
तस्मे भक्तजनस्य मन्नतधिय: का नाम लज्जा पुर: ।
इत्येतत् परिचिन्त्य नीलयमुनाकीलालसंक्रीड़ने
गोपीवस्त्रहरो हरि: स्मितपरो नीपस्थ आसीन्मुदा ॥ २
हं हो कालियकालकूटवमनेनावाध्यते किंसुधा
सेव्यं यामुनमम्बु किन्तु कुटिलैर्नि:श्वासदावानलै: ।
तीरं स्वैरपशुप्रचाररहितं निर्द्वन्द्वीकृतं तृणं
दूरं तन्यत एष दर्पनिकष: कृष्णोऽस्मि दुष्टापह: ॥ ६

श्रीभगवद्विषयकश्लोका: ।

किं व्याकुलो भवसि वत्स ! निरीक्ष्य बन्धून्
गन्तासि गोष्ठमचिरादिव बोधयन्त्या ।
मात्रा कथञ्चन धृतोर्विहितेष्टगोष्ट
वेशोल संल्लसतु मे हृदि गोपिकेश: ॥ १

गोपिकाकुलचकोरबधूनां
नित्यपूर्णरसबर्षि सुधांशुः।
मानसे नभसि नन्दनन्दनो
राजतां मम तमोऽशुचि भिन्दन्॥ २
दासे कृतागसि कृपां कुरु हे कृपालो
त्वन्नामसंस्मरणहीन कुमार्गगेऽस्मिन्।
दृष्टं यतः प्रबलकंसपुरःसरांस्तान्
दैत्यान् सदाहितकरान् निरतारयं त्वम्॥ ३
यतो यतोऽहं विनिपातयामि
नेत्रे ततो भो भगवन्! निरीक्षे।
तवैव माहात्म्यमधःपुरस्ता-
दूर्द्धञ्च पश्चात् तदहो महीयः॥ ४
कदासौ हरिर्मे विराजेत चित्ते
कदासौ हरिर्मे विभासेत नेत्रे।
निशाम्येत् कदा मे हरिं श्रोत्रयुग्मं
ममेयञ्च नासा कदा तं नु जिघ्रेत्॥ ५
कदासौ रसज्ञा रसं मे परं तं
रसेन्नित्यमित्थं भवेत् पूर्णतृप्ता।
कदात्वङ्मदीया स्पृशेद्गाढ़गाढ़ं
हरिं स्पर्शराजं स्वराजं विराजम्॥ ६
कदाहं तृणान्तर्हरिं राजमानं
निरीक्षेय साक्षाद्द्रुमान्तस्तथैव।
कदाकीटमध्ये कुरङ्गे तुरङ्गे
नरे वानरे वा पश्येयमीशम्॥ ७
कदा पुष्पमध्ये फलान्तर्दलान्त-
र्विराजत्स्वरूपं विभुं विश्वरूपम्।

क्षितौ व्योम्नि वायौ जले वानले वा
विलोकेय सर्व्वं तदीयस्वरूपम् ॥ ८

हिन्दुविद्यालयान्तेवासिनां पारितोषिकदानवसरे वङ्गशासितुर
श्रीमन्महामहिम आर माड्‌केल महोदयस्य

अभिनन्दनगीतः ॥

वङ्गसुशासनलब्धप्रतिष्ठं
वङ्गदुःखचयमोचननिष्ठम् ।
माङ्गराजगुणशक्तिगरिष्ठं
वङ्गराजमभिवन्दामिष्टम् ॥ १
गुणिनोऽस्माकं गुणसत्कारं
दातुं वहसि त्वमिमं भारम् ।
यत्र गुणानां सत्कृतिरेषा
तत्र शुभं श्रीरपि सविशेषा ॥ २
स जयति सम्राट् पञ्चम जर्ज्जः
प्रतिभूर्यस्य त्वं गुणिवर्य्यः ।
प्रकृतप्रतिभूद्वयगतभेदः
कृतिभिर्न कृतो नात्र विवादः ॥ ३
भवतु निकामं मानुषरूप-
स्तदपि च स महान् देवोभूपः ।
शाश्वतशासनतरुरयमचलः
सकलहृदयस्थविकृतदृढ़मूलः ॥ ४
सत्वं देवो जयःजय वाण्या-
राधनविभवाद्वयमुरुदैन्याः ।
एष प्रसादः सुमहानस्मान्
प्रति प्रतिस्यति चिरमिव भास्वान् ॥ ५

शान्तिपुरे वैष्णवमहासम्मिलन्यां काशिमवाजाराधिपतेः
श्रीमन्महाराजस्य मणीन्द्रचन्द्रनन्दिमहोदयस्य—

अभिनन्दनश्लोकाः।

य एष पुरुषः कलौ त्रिभुवनस्य का गतिर्नान्यथा
श्रिता यमियमिन्दिरा गुणमयी सा ह्लादिनी राधिका।
यदङ्घ्रिकमलाश्रितैरधिगतोऽस्माभिर्मणीन्द्रो महान्
हरिं शरणमाप्नुमोऽशुभहरं तं योगदं क्षेमदम्॥
स्वर्णमयी-स्वर्णमयी या वङ्गभूरियं भुवने ख्याता।
मणीन्द्रेण त्वया सा सम्प्रति मणीन्द्रमयी जाता॥ १
भोगैश्वर्य्यप्रमत्तं भुवि नृपतिशतं विद्यते भक्तिदूरे
राजंस्त्वं भोगभूतिप्रभवमदममुं मन्यमानः प्रमादम्।
भक्तिं सारं करोषि प्रभुहरिचरणाम्भोजयोः सत्पतिं तत्
प्राप्य त्वां सुष्ठु गोष्ठी पुलकितहृदया नन्दितुं व्यापृताभि॥ २
कन्याकौपीनसारानृजुविमलहृदो वैष्णवान् विष्णुदासान्
विज्ञाय त्वं हि राजन्नधिपतिरपि भूहेमरत्नादिराशेः।
सत्कर्त्तुं तान् समेतः स्वयमपि च वरोऽमानिनां मानदानां
कृष्णप्रेमाधिकारी जय जय सुतरामुज्ज्वलेयं समज्या॥ ३
श्रीगदाधरशाखेयं विष्णुप्रेमविकस्वरा।
ददात्यादतस्व स्तुत्वा ते "भक्तिरञ्जन" सत्फलम्॥ ४

गीतिः।

रागिणी भैरवी—झांपताल।

भक्तिरञ्जन! हे गृह्यतामभिनन्दनगीतम्॥ १

भूपतिरतिरैपतिरिह वयमदीनाः।

आमकदलार्द्रकवदन्वयविहीनाः॥ २

तथापि।—

भक्तिरधियुक्तिकरविश्वप्रेमसाधनम्।

त्वद्रमहत्सम्मिलन एकमत्र कारणम्॥ ३

अन्यदपि शान्तिपुरमद्वैतप्रभुवर-

श्रीचरणनामचरितार्थम्।

तदंशजैर्गदाधर-शाखया पूततर-

निर्द्वन्द्व निर्म्मल तीर्थम्॥ ४

राजति चिन्तामणिर्हृदये यदुमणि-

र्येन तव रत्नमपि तुच्छम्।

सहनमपि तरुतो नमनमपि तृणतो

रामानुजदर्शनमपृच्छम्॥ ५

इति प्रगम्।
इं० १६१६। } उड़िष्या गोस्वामिवाटी॥

———

श्रीश्रीकामाख्यादेवी जयति।

मातेव स्वसुतस्य तापनिकरं नैव क्षमावेच्चितु-
माविर्भूतवतीह योनिरचला योदीच्यनीलाचले।
सिद्धौ कामफलस्य कल्पलतिका सा कामरूपेश्वरी
कामाख्या कुरुतां ममाशु कृपया कामाङ्कुरोन्मूलनम्॥

শিলং-গীতি।

(তোরা) শিলং যাবি ভাই ? (ত) শিলং যাবি আয় ;
আসামের রাজধানী স্বর্গ বসুধায়। ১
(তবে যাওয়া) সবার কর্ম্মে নয় (আবার থাকা) সবার ভাগ্যে নয় ;
সারমেয়সাহায্যটা সব সেরা উপায়। ২
(দেখনা) স্বর্গ আরোহণে পাণ্ডবদের সনে ;
মনে পড়ে ছিল কুকুর পথের সহায় ? ৩
(কিন্তু) কর্ম্ম দৈববশে (তাঁদের ও) পতন হল শেষে ;
কর্ম্মের গতি ভাগ্যস্থিতি বুঝা সহজ নয়। ৪
(ঐ) প্রভুরই দংশনে সহায়সম্পদগুণে—
খুব খুঁটিয়ে ধরতে গেলে পনর দিন প্রায়। ৫
স্বর্গলোকে বাস পুণ্যেরই বিকাশ ;
আমা হেন কুকুরদষ্ট লোকটি যে সে নয়। ৬
গৌহাটী হইতে চাপ মটরেতে
শ্যামল শস্যক্ষেত্র হেরি নয়ন জুড়ায়। ৭
যে সব গিরিরাজি ছিল মাথা গুঁজি
মটরবেগে সামনে পড়ি বিরাট্ দেখায়। ৮
সম্মুখে পাহাড় দুপাশে পাহাড়
পাহাড় মাঝে পথ ; কেবল আকাশ মাথায়। ৯
(দেখি) কোন শৈলমালা বিরাজে শ্যামলা
আপাদমস্তক শীতের ভয়ে ঢাকি গাছ-পালায়। ১০
কীটকণ্ঠধ্বনি টুং টুং টুং টুং শুনি
মনে হয় আরতির কিঙ্কিণী বাজায়। ১১
"বারুণ হাট" ছাড়ি "নংকো" দ্বারে পড়ি
মিনিট বিশ থাকে রথ বিশ্রাম ছুতায়॥ ১২

(তথায়) ডাকবাংলা সুন্দর দোকান পোষ্ট ঘর
শ্বেতাঙ্গ পুরুষ দিব্য সুখে টিফিন খায়। ১৩
কালার-কদলী পাকা (হয়) নাম ধাম লেখা
গেট খুলিলে সারথি ফের মটর চালায়। ১৪
এবার গিরিপাঁতি বিরলতরুভাতি
ছিন্নবস্ত্রাবৃত শোভে দরিদ্রের ন্যায়। ১৫
পথ হাঁকা বাঁকা "কসন" চিহ্ন লেখা
কোথায় উচু কোথায় নীচু আকাশ পাতাল প্রায়। ১৬
কোথায় বংশ রাজা তুলি উচ্চ ধ্বজা
ধরাস্বর্গের বিজয়বার্ত্তা ইঙ্গিতে জানায়। ১৭
বিধাতার সৃজন চৌদ্দটি ভুবন
নামতে উঠতে কত চৌদ্দ ভুবন দৃশ্য হয়। ১৮
কোন গিরি ধন্য ঘনতৃণাচ্ছন্ন
টুপিগেঞ্জিধারী যেন যুবক মনে লয়। ১৯
কাল কাল গরু দেহ নধর চারু
পালে পালে আশ মিটে গিরিতৃণ খায়। ২০
নীহার পড়িলে খুব শীতকালে
তৃণশূন্য ; দেখায় আবার মুণ্ডিতের ন্যায়। ২১
কাঞ্চন তরুবর পুষ্পিত, সুন্দর
রস্তাস্তম্ভ ; পথিকের মঙ্গলসাক্ষ্য দেয়। ২২
পাহাড়ীর বাস পাহাড়ীর চাষ
স্থানে স্থানে উচ্চ নীচে পাহাড় তলায়। ২৩
সাদা ষ্টীমের মত মেঘখণ্ড কত
দূরে গিরির ঝোঁপ থেকে উঠছে দেখা যায়। ২৪
কোন শৈলশির লঙ্ঘিয়া অস্থির
মেঘ খণ্ড,—নীচে আসি বারি বরষায়। ২৫

কোন শৃঙ্গে অপ কোথায় বা আতপ
রৌদ বৃষ্টি দুই ভাইএ কৌতুক বাড়ায়। ২৬
গিরিনির্ঝরিণী ছাড়ি "বড় পাণি"
পাঁচ হাজার ফুট উঠি মটর সহরমুখে ধায়। ২৭
ক্রমে পাইন মালা নেসপাতি কমলা
দেখা দিয়ে, লোকালয়ের নিশানদার হয়। ২৮
(দেখি) দোকান, বাজার, ঘর,—দারুময় সুন্দর ;
সাড়ে তেষট্টি মাইল গিয়া (মটর) আড্ডায় পৌঁছায়। ২৯
জেলরোড ধারে ষ্টেশনচত্বরে
মটর হতে নামি যাত্রী যথাস্থানে যায়। ৩০
যাইয়া অদূরে পুলিশবাজারে
দে কোম্পানি শিলং মণির আলয়ে আশ্রয়। ৩১
পুলিশবাজারটি মাড়োয়ারিপটী
আলুরচালান কাজে এরা বেশ দুপয়সা পায়। ৩২
হুগলিজেলায় ঘর দু'এক সওদাগর
খুব সৌজন্যে এদের মাঝে ব্যবসায় কাটায়। ৩৩
থাকি কল্পবৃক্ষতলে পাস্তুর হাসপাতালে
জেল রোড দিয়া যাই রোজ এগার ঘটিকায়। ৩৪
পঞ্চম জর্জ্জের স্মৃতি হাসপাতালবাটী
পাহাড়শিরে সমতলে শোভে সুন্দরকায়। ৩৫
(তথায়) শ্বেতাঙ্গের তরে সজ্জিত সম্ভারে
পরিষ্কার বাংলা ঘর অপূর্ব্ব শোভায়। ৩৬
(তার) কিছু নিম্ন ভাগে কালা-আদমীর ভাগে
যা পড়েছে "রুগ্নাগার" দয়া প্রকাশ তায়। ৩৭
দুইটি সারমেয় বিক্রমে অমেয়
যাদের তরে বিবি খোঁড়া বাঁধা বারাণ্ডায়। ৩৮

ইন্‌জেকসন রুম শিশুর কান্নার ধূম
শুনলে পরে বড় লোকেরও পীলে চমকায়। ৩৯
নোলেন্স ডিরেক্টর অশ্বিনীকুমার
যত্ন করে চৌদ্দ দিনে আটাশ ফোঁড় দেয়। ৪০
ঝরণাধারা তলে বহিছে কলকলে
ইউক্যালিপ্টাস, টার্বিন, পাইন-শ্রেণী পাহাড়গায়। ৪১
দক্ষিণে প্রান্তর শ্যামল সুন্দর
জেল বাগিচা, ঘোড়-দৌড়ের মাঠ শোভে তায়। ৪২
চৌদিকে পাহাড় উচ্চ করি ঘাড়
পাইনে-ঢাকা; মাঝে মাঝে ঘর দেখা যায়। ৪৩
পোলোরোড দিয়া কতক দূর গিয়া
ডাহিনে কৃত্রিম-হ্রদ উদ্যান সীমায়। ৪৪
চিত্র ধরাসনে সে রম্য উদ্যানে
বিবি সনে টেনিস খেলে রঙ্গে শ্বেতকায়। ৪৫
উদ্যান ঘিরিয়া কিছু দূরে গিয়া
"পাইনগ্রুপ হোটেল, "লাট সৌধ" শান্তিময়। ৪৬
চৌমাথার কোণে বংশচ্ছায়াসনে
প্রহরী প্রহরায় দ্বারে; ঘটিকা বাজায়। ৪৭
অফিসকোয়ার্টার সুন্দর পরিষ্কার
তুলি দিয়া আঁকা যেন সুখ শান্তিময়। ৪৮
শিখরে সুন্দরে পশ্চিমে অদূরে
মেজর, ক্যাপ্টেন্‌, ব্রিগেডিয়ার, জেনারেল-আশ্রয়। ৪৯
কিছু নিম্নে ধারে "হোপ হাউস" পরে
শিশিরকুমার মৈত্র হেরি ভরসা উদয়। ৫০
দক্ষিণে লবান প্রাচীর সমান
শোভে; বাস বাঙ্গালীর সে টাউন গায়। ৫১

নীচে ঝরণাধারা বৈছে রজত পারা ;
পাশে তৃণ শ্যাম মাঠ অতুল শোভায় । ৫২
দেশীয় যুবক, শিশু আর বালক,
মনের আনন্দে খেলে, বেড়ায়, হাওয়া খায় । ৫৩
মটররোড ধারে বড় বাজারপরে
হাট বসে বারবিশেষে ; সব মিলে তায় । ৫৪
রমণী-প্রাধান্য দেশ-প্রথায় গণ্য
বেচে কেনে সব নারী ; সহর নারীময় । ৫৫
আইন কানুনে শুন তবে কাণে
বাড়ীর মেয়ে বাড়ী থাকে ; ছেলে পর হয় । ৫৬
কিছু উচ্চতলে পল্টনদলে বলে
বিরাজে ; পল্টন বাজার নীচে শঙ্কাময় । ৫৭
তার নীচে রোড চীরাপুঞ্জিরোড
হেঁকে বেঁকে উচু নীচু সাপের গতি প্রায় । ৫৮
পাশে ষ্টেসনারি সু-কোম্পানির সারি
পথের শোভা ; পিছনে তার স্কুল সমুদয় । ৫৯
মসজিদ মন্দির জ্বলন্ত নজীর
মসলেম হিঁদুর যে সব থাকে, নাহিক তথায় । ৬০
খসিয়াদের শিক্ষা খসিয়াদের দীক্ষা
মিশনারির করায়ত্ত ; হচ্চে ক্রীশ্চান প্রায় । ৬১
খসিয়ানী বিবি যেন একটি ছবি
চা বিস্কুট বেচে, আবার গীর্জ্জা ঘরে যায় । ৬২
আলোকে সজ্জিত পথ পরিষ্কৃত
লালগালিচামোড়া যেন ; জলের কল তায় । ৬৩
উচ্চতম শিখরে ঝরণার জল ধ'রে
টাঙ্কে ভরি পাইপ-যোগে সহর যোগান দেয় । ৬৪

নাইটসয়েল জঞ্জাল রকমারি মাল
রাতে সাফ ; চিমনিযোগে পোড়ান বিধি তায় । ৬৫
"বিশপ প্রপাত" দূরে রজত রেখাকারে
ঝরঝরিয়া বারি ঝরে কিবা শোভা হায় । ৬৬
ধারে পাহাড় শিরে পাইন সম-শিরে
সারি সারি শোভে, বিজন পবিত্রতাময় । ৬৭
(হেথায়) প্রকৃতি সুন্দরী মোহনরূপ ধরি
রয়েছে সজ্জিত সদা পাইন-মালায় । ৬৮
ফুল মনোরম বর্ণ অনুপম
পথের ধারে পাহাড় পরে শোভে সুষমায় । ৬৯
মশা মাছি ছার রোগ বালাই অপার
সাপ বিছা মৃত্যুর খোঁচা নাহিক কোথায় । ৭০
শিশু মোটা সোটা লাল গাল ফাটা
মনের সুখে হাসিমুখে খেলিয়া বেড়ায় । ৭১
পুরুষ গাঁটা গোঁটা খর্ব্ব নাক চেপ্টা
মলিন বেশে বসে বসে প্রায় দিন কাটায় । ৭২
খসিয়ানী নারী পিঠে মোট করি
পাহাড় থেকে নামি উঠি শোভে পরী প্রায় । ৭৩
হেন শৈলপুঞ্জে পাইন নিকুঞ্জে
না বিহরে বংশীরবে রাধাশ্যামরায় । ৭৪
মত্ত সুরাপানে বলাই ফুল্ল মনে
শ্বেতাঙ্গিনী সঙ্গে রঙ্গে পিয়ানো বাজায় । ৭৫